

## ГЕОРГИ ДИМИТРОВ ЗА ЛИТЕРАТУРАТА

ГЕОРГИ ЦАНЕВ

Има велики личности с широк идеен кръгзор, които изпълняват не само това, което налага тяхната професия, в случая на политик, но се отзовават с мъдри думи, чертаят насоки и в други области. Такъв беше Георги Димитров — политик преди всичко, той познаваше добре и българската литература. И тоя интерес не беше случаен у него. Отношението му към литературата и към културата изобщо произхожда от цялостното негово отношение към развоя на обществения живот, от неговата идеология, от цялото му жизнено дело. То се определя от неговото марксистко-ленинско схващане на изкуството като отражение на действителността, като познание за нея и като фактор за нейното изменение.

Под различни форми Димитров обичаше да повтаря, че в „областта на културата по способности няма малки и големи народи. . . Всеки народ, колкото и малък да е той, може да бъде способен и да внесе в общата съкровищница на културата своя принос от ценности.“ Той говореше, разбира се, конкретно за литературата, изкуството и науката. Но, струва ми се, това положение има по-богато съдържание — то обхваща и обществената, и политическата дейност. Най-необоримото основание за това е тъкмо делото на самия Георги Димитров: от неговото героично поведение на Лайпцигския процес подсъдимата скамейка, на която седеше, не се ли превърна в трибуна на един мъжествен представител на милионите комунисти от цял свят? Георги Димитров в Лайпциг се издигна на оня висок връх, на който цялото прогресивно човечество го виждаше като борец от световен мащаб — борец против фашизма и защитник на културата и свободата на народите. И такъв — пълномощник на комунистите и антифашистите от всички страни — той продължи да работи и след освобождението си от хитлеристкия затвор. „Вашите произведения, Вашето творчество — му писа Ромен Ролан в 1936 г. — това не са книги, а действия. И те са написани в историята. Те влизат като неотделима част от епопеята на революцията.“

Неслучайно започнах с процеса в Лайпциг. Припомних тоя най-труден, но и най-величав, с историческо значение момент от живота на Георги Димитров, защото тогава той се очерта пред цял свят блестящо не само като школуван, теоретически и политически добре подготвен революционер марксист-ленинист, но и като богато надарен обществен деец с огромна всестранна култура. В своите речи пред съда той боравеше свободно с данни и факти както от международния политически живот, така и от областта на историята, философията, литературата. Изумително впечатление прави списъкът на книгите, които е изучавал в затвора. Книги от различни области — но най-много исторически, философски и литературни. Разбира се, общокултурната ерудиция, която „героят от Лайпциг“ — както го наричаше прогресивният периодичен печат — демонстрира в своите

съдебни речи, не е резултат само на четенето му във фашисткия затвор. Четенето на научна и художествена литература е било за него цял живот любимо и трайно занятие. Интересът му към културните въпроси и поетичното творчество датира от много по-рано — още от неговите младини. В основата на отношението, което има Георги Димитров към изкуството, лежат непосредствените му естетически изживявания. Затова е така убедително и дълбоко съдържателно това отношение, изработено от личен опит, а не само усвоено теоретически.

На художествената литература Георги Димитров отреждаше важна роля в борбата против фашизма и буржоазния строй; да създава, от една страна, отрицателни образи, чрез които да изобличава стария потиснически свят, а, от друга — положителни, героични образи, които биха могли да служат като пример за подражание и да вдъхновяват за борба. В една реч пред писателите в Москва (28 февр. 1935 г.) Георги Димитров говори за огромната роля, която играе литературата за възпитанието в революционен дух. Той се обръща направо към тях с позив да помагат с художественото си творчество за възпитанието на революционни кадри. Той припомня как Сервантес с „Дон Кихот“ е дал някога добро оръжие в ръцете на буржоазията в нейната борба против феодализма. Пролетариатът се нуждае от един „малък“ Сервантес, който би му дал подобно оръжие за борба. Като съобщава, че много чете, Георги Димитров добавя, че невинаги имал търпение да чете тогавашната революционна литература. Доколкото познавал психологията на работниците, той мисли, че тая литература невинаги е подходяща за тях. Защото в нея нямало образи, нямало примери, на които работникът би могъл да подражава. Георги Димитров се обявява рязко против сухата декларативност. „Не е революционен писател — заявява той — този, който само повтаря: „Да живее революцията!“ Революционен писател може да се счита само този, който съдействува за революционизирането на работническите маси, мобилизира ги на борба против врага.“ А това значи да създава ярки художествени образи.

Като обществен деец, като борец против буржоазния строй и фашизма и още повече като ръководител на социалистическото строителство в нашата страна след 9. IX. 1944 г. Георги Димитров е имал винаги определено отношение към въпросите на културата, проявявал е жив интерес към нейните творци. Неслучайно едно от първите си писма, още когато е в Москва, той изпраща до Съюза на българските писатели. В това твърде интересно писмо са набелязани основните задачи, които стояха пред писателите в оня период — но повечето са меродавни и за днес, някъде, разбира се, изпълнени с по-съвременно съдържание. То свидетелствува за широкия поглед на Георги Димитров и за съзнанието, че трябва да се създаде една „истинска и а р о д н а художествена литература“, литература с „дълбока правдивост“ и „висока емоционалност“. Тая литература трябва да развива „преданост и любов към народа и литературата“, да вдъхновява за „героични подвизи“ в областта на труда и културата.

В това писмо, както и другите Георги Димитров набляга особено на близостта с народа, на верността към него. От литературата на „нова България“ той изисква да има дълбоко народностен характер, да е проникната от патриотична и интернационална идейност и емоционалност. Да си спомним, че още на Лайпцигския процес той защитаваше честта си като българин и достойнството на свой народ, изразяваше чувството си на гордост, че е син на българската работническа класа, подчертаваше, че „смисълът и съдържанието“ на неговия живот са комунистическите идеи. Ето това трайно единство: народ — работническа класа — комунистическа идейност, определя не само неговото поведение като обществен деец, но и отношението му към художественото творчество, изобщо към изкуството, т. е. неговите естетически позиции. Основните черти на „истин-

ската художествена литература“, която трябва да бъде създадена в нова България, са народност и комунистическа идейност.

Георги Димитров признава, че изкуството, изобразително и словесно, доставя естетическа — или „висша“ по неговите думи — наслада на човека. Той намира това за необходимо и мисли, че то не бива да се подценява. Но той държи преди всичко на неговата възпитателно-действена роля. „Ние — казва той — гледаме на изкуството във всички негови видове преди всичко като средство за мобилизиране на моралните, духовните и физическите сили на нашия народ. . .“

От тази позиция се обръща той към българските писатели след социалистическата революция у нас, с напътствен критически тон. На въпроса, какви недостатъци вижда в техните произведения, той отговаря: първото нещо, от което страдат някои техни произведения, е, че в тях има много „фразеология“. Т. е. празни фрази. А в художествената творба всяка дума трябва да има съдържание. Мисълта на художника на словото трябва да бъде „конкретна, ясна, убедителна“. Вторият недостатък е слаба идейност, изобщо слабо съдържание. Понякога четеш стихотворение, а вътре — празно.

За да се избягнат тия слабости, е потребен упорит труд. Истинските творци — според Георги Димитров — и в поезията, и в художествената проза не разчитат само на вдъхновението. Те работят системно всеки ден по цели месеци, за да създадат нещо ценно. Така са работили големите писатели — наши и чужди. И сочи за пример Иван Вазов, чиито ръкописи нареждал като словослагател някога. Вазов правел по десет коректури на произведенията си, което значи, че още е продължавал да работи върху тях.

В писмото си до Писателския съюз Георги Димитров поставя като задача на литературата да „бичува всичко гнило и разлагащо здравния народен организъм (паразитизма, вулгарния кариеризъм и дребнавото егоистично политиканство), да „очиства българския въздух от миазмите на великобългарския шовинизъм и на всяко мракобесие“. В същност тук той посочва задачите на сатирата. Впрочем на друго място изрично подчертава: „Особено необходими са сатирата и хуморът.“ Най-после изтъква и задълженията на Писателския съюз, който е призван да се грижи за развитието на „истинската художествена литература на нова България“ и да „поощрява всячески действителните таланти“, а с помощта на здравата литературна критика — „да чисти българската литературна нива от зловредни плевели, да чисти редовете на българските писатели от некадърници, бездарници и всякакъв вид литературни търгаши“. По тоя начин се изтъкват задълженията на критиката.

За развоя на нашата социалистическа култура и литература особено значение има отношението на Георги Димитров към историческото минало и литературното наследство.

С чувството на революционер, въоръжен с метода на марксизма-ленинизма, Георги Димитров умееше да види прогресивното, демократичното в творчеството на писателите от миналото — онова, което обогатява душевния живот на бореца, което буди у него копнеж към свобода, което калява неговата борческа воля. Тук не се касае само за писателите, които по пряка линия са свързани с новата социалистическа литература — каквито са революционните демократи. Тях той е ценял винаги извънредно високо. Да си спомним пламенните думи, с които говори за Христо Ботев — „ненадминат досега от никой българин“, станал наше „знаме, което все по-високо ще се развива над демократична България“. Да си спомним и мнението му за Чернишевски — за неговия прочут роман, чието огромно революционно влияние той изтъква на много места. Въпросът е за писателите, които нямат нищо общо със социализма, които могат да бъдат дори и против него, но които в условията на класовото общество са станали изразители на известни демократични и свободолюбиви идеи или са

отразили в изобличителни картини противоречията на буржоазното общество. Стихотворенията от Байрон и Гьоте, които Георги Димитров цитира в борбата си против хитлеристите на Лайпцигския процес, и голямата му любов към такъв реалист като Балзак показват кои писатели от миналото цени той и какво най-вече търси в творчеството им. Както узнаваме от едно описание на неговия работен кабинет, последното художествено произведение, което той е чел преди смъртта си, останало недочетено, е романът на Балзак „Блясъкът и падението на куртизанките“. Очевидно в творчеството на писателите от миналото той търси верното реалистично отражение на живота, критичното отношение към буржоазните обществени отношения, демократичните тенденции, хуманистичните настроения, копнежите за свобода, вдъхновение за борба.

Той ни учи да откриваме и подчертаваме прогресивните моменти в развитието на нашата литература, да се вдъхновяваме от светлите прояви на народа. Той живее със съзнанието, че ние сме „даровит“, „способен народ“. За героичните дела и за жертвите в борбата трябва да се изграждат паметници или да се отбелязват с нещо местата, свързани с народни и лични подвизи, които да бъдат „светиня“ за нас и да будят национална гордост и патриотични чувства. Без патриотично съзнание, без „чувство на национална гордост“ никой народ не може да върви напред. Не е достатъчно само партийно съзнание, то трябва да бъде свързано с общонационално съзнание и гордост. Българинът да се чувства като достоен българин, а не като последно колело в цял свят — понижен, унижен.“

Така ни учеше Георги Димитров — да благоговеем пред героичните дела на народа и пред създадената от него култура. Както се гордееше той през време на Лайпцигския процес със старобългарската писменост, така и след социалистическата революция той изтъкваше с патриотична гордост онова, което в най-ново време е създал нашият народ.

Според него дълбоко погрешно и пакостно е презрителното отношение към миналото на народа. Истинският комунист-борец не може да не се интересува от всичко, което неговият народ е извършил и създал в по-ранни епохи. „Нас ни интересува — четем в доклада на Георги Димитров пред VII конгрес на Коминтерна — всеки важен въпрос не само на настоящето и бъдещето, но и на миналото на нашия собствен народ.“ Това, което се говори в тоя доклад за националреволюционните борби на българския народ и за големите светли личности от миналото, се отнася изцяло и до литературата.

Комунистите са длъжни да осветлят миналото на своя народ исторически правилно, в истински марксистко-ленински дух, „за да свържат своята сегашна борба с традициите в миналото“, а не да предоставят на фашистките фалшификатори всичко, което е ценно в историята.

Това положение важи и за литературната история. По тия методологични указания на Георги Димитров марксистко-ленинската литературна история е длъжна да преоценява творчеството на писателите от миналото така, че всичко ценно в нея, всичко реалистично, демократично, прогресивно, хуманистическо да бъде причислено към здравата основа на нашата литература, да бъде усвоено критически и върху него да се гради по-нататък.

За литературната история и критика се отнася напълно това, което Георги Димитров каза за политическата борба по време на фашизма: „Ние сме врагове на всяка схематичност. Ние искаме да се държи сметка за конкретната обстановка във всеки момент и във всяко дадено място, а не да се действа по определен шаблон винаги и навсякъде.“ Нашето литературно наследство трябва да се разглежда конкретно-исторически, а не догматически и да се преценява винаги с какво известен писател е допринесъл за прогресивното развитие на нашата национална литература, с какво е помогнал за демократичното и патриотичното възтане на нашия народ, с какво е издигнал на по-високо равнище неговата ду-

ховна и специално естетическа култура. Това е в духа на указанията, които ни е оставил Георги Димитров. Това е техният дълбок смисъл.

Така Георги Димитров изразяваше линията на партията в развитието на културата и по отношение на културното наследство. Той ни остави много завети, които трябва да изпълняваме. Един от тия завети, особено задължителен за литературните критици и историци, гласи: „Да се учим на безпошадно изгонване, опозоряване и всенародно осмиване на фразата, шаблона и доктринерството.“

Поставеният правилно въпрос за литературното наследство в практиката на литературния живот претърпя много мъчителни перипетии от 30-те години насам — дори и след тържеството на социалистическата революция у нас не се реши напълно. Правилно, широко и плодотворно прилагане на съдържащите се в заветите на Георги Димитров ленински принципи за усвояването на културното и литературното наследство можа да се осъществи едва във ведрата атмосфера след Априлския пленум на ЦК на БКП. Оттогава до днес стигнахме до много хубави резултати. Но оглеждайки постигнатото, мисля, че е наложително да си поставим въпроса: изпълнено ли е всичко, което ни задължават заветите на Георги Димитров? Няма ли още богатства в нашето литературно и културно минало, които не сме забелязали и които чакат нашата правилна оценка? И дали днешните български писатели създават винаги оная истинска художествена литература, от която, както казваше Георги Димитров, „нашият народ се нуждае „като от хляб и въздух“?